

KJØPESENTERVAKTHOLD: PRIVATISERING AV KONTROLL?

AV FORSKER METTE IRMGARD SNERTINGDAL

*This article examines the extent to which private security has taken over police work. Shopping centers provide a particularly useful setting for the discussion of privatisation of control. This is because the division of labour between police and private guards in shopping centers has become increasingly unclear. Privatisation is generally understood as a shift in the responsibility for producing goods and services from the public sector to the private sector. My argument is that a special concept of privatisation, "offer privatisation", is fruitful for analysing private security in shopping centers. "Offer privatisation" refers to a situation in which the public sector fails to meet the demands of the people, and private actors offer to meet those demands. When private security in shopping centers is understood in light of the concept of "offer privatisation", it raises the question of to what consequences this may lead. I explore two such consequences: Social discrimination and new social needs brought into focus. At the end of the article I discuss the authorities' answer to the shop owners' demand for control: Increasing the punishment for shoplifting. On the one hand, this proposal can be understood as an increase in legal protection for property rights. On the other hand, it is unclear whether the police or the private guards have been given the responsibility for its implementation. This lack of clarity is at least partially attributable to the failure of politicians to specify the border between public and private responsibility for control.**

Innledning

I denne artikkelen drøftes følgende spørsmål: Er det slik at vaktelskaper overtar politiets arbeidsoppgaver? Og hvordan bør dette i så fall forstås og hva kan det være et uttrykk for? Hvorfor er det eventuelt problematisk at vaktelskaper overtar politiets arbeidsoppgaver? Svarene jeg vil gi på disse spørsmålene er dels fundert i teoretiske diskusjoner og dels forankret i min egen forskning¹. Jeg har valgt å benytte kjøpesentervakt hold som case for å belyse og konkretisere disse problemstillingene.

De siste tyve årene har det vært en enorm økning i antall vaktelskaper i Norge, fra ca. 45 vaktelskaper i år 1982 til om lag 216 registrerte vaktelskaper i år 2000². Økningen i antall vaktelskaper har også ført til en vekst i antall ansatte og omsetning i bransjen, samt en utvidelse av arbeidsoppgaver vaktelskapene

* Title in English: *Shopping Centre Security: Privatization of Control?* Original in Norwegian.

påtar seg. Kan økning i vaktelskaper fortolkes som en indikator på at justissektoren privatiseres? Allerede i 1987 påpekte Håkon Lorenzen dette og sier følgende om veksten i private vaktelskaper: "Underlig nok har denne formen for privatisering skjedd uten en politisk debatt til tross for at politiet og retten til offentlig beskyttelse av liv og eiendom utgjør selve kjerneelementet i de vestlige demokratiske samfunn" (Lorenzen 1987:275). Vaktelskaper selger tjenester innenfor en rekke ulike områder. Vaktelskapers virksomhet er definert gjennom loven til å dekke; "Ervervsmessig virksomhet hvor personer fører tilsyn med private eller offentlige områder, utfører kontrolltjenester, utfører verditransport, utøver beskyttelse av personer, samt mottar og behandler alarmsignaler eller fører kontroll med virksomhet" (Lov om vaktvirksomhet 1988)³.

Argumenter for fokus på kjøpesentervakthold

Særlig *kjøpesentervakthold* aktualiserer ansvarsdelingen mellom det offentlige og det private innenfor justissektoren på flere ulike nivåer. For det første har kjøpesentervakthold blitt sett på som problematisk av en rekke offentlig nedsatte utvalg (Vaktvirksomhetsutvalget NOU 1984, Vaktvirksomhetslovutvalget Ot.prp. nr 54 og Politirolleutvalget NOU 1981). Dette fordi denne typen vakthold foregår på områder hvor det er stor grad av publikumskontakt og fri adgang for publikum. Heidi Mork Lomell (1999) kaller disse områdene halv-private eller halv-offentlige steder. På disse stedene kan det oppstå uklarhet om hva som er privat og hva som er offentlig grunn. Kjøpesentervakthold kan derfor sies å befinne seg innenfor gråsonen mellom privat og offentlig virksomhet⁴.

For det andre aktualiserer kjøpesentervakthold debatten om den legitime grenseoppgangen mellom politi- og vekteroppgaver. Det er kun politiet som skal opprettholde den offentlige ro, orden og sikkerhet. Politiloven av 13 mars 1936 § 26 inneholder et forbud mot å opprette frivillige ordensvern. "Frivillig ordensvern er en uting og bør ikke kunne opprettes og virke selv med politimesterens samtykke. Det er staten som skal bestemme, hvilke statsorganer som skal tre til, i tilfelle politiet ikke er tilstrekkelig" (Ot.prp.nr 72 1935:22). Et viktig spørsmål i denne sammenhengen er da: Hvilke typer vakthold kan egentlig vaktelskapene påta seg? Politirolleutvalget fremholder at vaktelskapene ikke bør drive vakthold i kjøpesentre, denne typen vaktholdsoppgave kan bedre bli ivaretatt av eier/besitters eller andre ansattes inspeksjoner, kombinert med hyppig patruljering av politi (NOU 1981:35). Vaktvirksomhetsutvalget la derimot vekt på at dette vil lede til en differensiering mellom egenvakthold og vaktelskaper som kun vil føre til at vaktelskapene utelukkes fra enkelte oppgaver. Dette kan få paradoksale følger i og med at vaktelskapene er underlagt kontroll gjennom konsesjonsordningen, men en slik kontroll ikke finnes for egenvakthold (NOU 1984:24). Vaktvirksomhetsutvalget konkluderer med at ved en grensdragning mellom politi- og vaktelskapsoppgaver bør det avgjørende være hvilke typer oppdrag selskapene utfører, i stedet for først og fremst å legge

vekt på hvilke steder virksomheten kan eller ikke kan utføres (ibid). Sagt med andre ord bør det ikke være et spørsmål om *hvor* men *hvordan* vaktelskapene skal utføre vaktholdet. I forlengelsen av denne konklusjonen legger vaktvirksomhetslovsutvalget vekt på at vekterens hovedoppgave er å observere, kontrollere og rapportere (Ot.prp. nr 54 1999-2000).

Kjøpesentervakthold: Privat versus privatisering

I diskusjoner om forholdet mellom offentlig og private ansvarsområde blir det viktig å avklare, gjennom en begrepsdrøftelse, ulike forståelser av hva som er private tilbud og hva som er privatisering knyttet til vaktelskapers virksomhet. Det som kjennetegner private tilbud, i motsetning til privatisering, er at det ytes kvalitativt nye tilbud direkte til publikum (Lorentzen 1987). Privatisering i snever forstand er forstått som en overføring av ansvaret for, eller utførelsen av, varer og tjenester fra det offentlige til private aktører (ibid). Med andre ord hvis kjøpesentervektere i hovedsak utfører arbeidsoppgaver som politiet aldri har utført, hvordan kan det være snakk om privatisering? Er det slik at vaktelskapene overtar politiets arbeidsoppgaver og at det offentlige unndrar seg ansvar?

Sturla Falck (1981) skiller mellom tidligere former for vakthold og moderne former for vakthold. Det tidligere vaktholdet kjennetegnes av at velstående personer kunne kjøpe seg sikkerhet for å beskytte eiendommen sin, mens de fattige måtte nøye seg med en lite utbygd og til tider korrumpert offentlig kontroll og sikkerhet. Denne formen for vakthold ble på 1700-tallet erstattet av et voksende politi. Det moderne vakthold derimot kjennetegnes ved å ha vokst frem innenfor og ved siden av et utbygd offentlig kontrollsystem. Falck hevder videre at fremveksten av de moderne vaktelskapene blant annet henger sammen med at politiet har trukket seg vekk fra de "mykere" kontrolloppgavene og helt eller delvis har overlatt disse til vektere. Et eksempel han gir på slike mykere kontroll oppgaver er den type sosial kontroll politiet utfører ved sin tilstedeværelse på gateplan når de patruljerer (ibid).

Kjøpesentere er et nytt fenomen i Norge. Det første kjøpesentret ble åpnet på Eiksmarka i Bærum i 1953, men det var først på 1980-90-tallet veksten i kjøpesentrene skjøt fart (Krage og Strandbu 1996). Mens det i 1980 var 165 kjøpesentre i Norge hadde antallet kjøpesentere steget til hele 552 kjøpesentre i 1990 (ibid). Politiet har aldri hatt ansvaret for regelmessig vakthold ved kjøpesentrene. Kjøpesentervekterne jeg har intervjuet beskriver sin arbeidshverdag til å bestå av en rekke arbeidsoppgaver. Noen av arbeidsoppgavene deler vekteren med vaktmesteren; som brannsikring, vedlikehold av bygninger, heiser og rulletrapper. Andre arbeidsoppgaver er rene serviceoppgaver som å svare på spørsmål og hjelpe kunder. Dette peker i retning av at vakthold ved kjøpesentre best beskrives som et privat tilbud, og ikke ved hjelp av privatiseringsbegrepet⁵. Når jeg likevel ønsker å forstå vaktvirksomhet i lys av privatiseringsbegrepet er dette fordi vaktelskapenes virksomhet befinner seg innenfor et område hvor det

offentlige har hatt et aleneansvar. Jeg vil argumentere for at ved kjøpesentervakthold handler dette om at vekterne i tillegg til rene sevice- og vaktmesteroppgaver utfører kontrolloppgaver som naskeri- og svinnskontroll.

Lorentzen (1987) innfører begrepet tilbudsprivatisering for å beskrive den situasjonen hvor et tilbud til publikum vokser frem ved siden av det offentlige tilbudet. Tilbudsprivatisering kan oppstå i gapet mellom et offentlig tilbud og privat etterspørsel. Dette betyr at dersom de offentlige ytelsene ikke er tilstrekkelig til å dekke behovet kan det, hvis kunden er pengesterk nok, oppstå et privat rettet tilbud. Et eksempel Lorentzen benytter på tilbudsprivatisering er vaktselekskaper, som han mener dekker en etterspørsel politiet ikke evner å dekke. Hvilke konsekvenser har det å overlate ansvaret for kontrollen fra det offentlige til det private? Lorentzen skisserer to ulike synsmåter på denne formen for privatisering. På den ene siden innebærer dette at privat virksomhet intervensjoner i den offentlige planleggingen. Dette fører til en forstyrrelse av offentlige prioritering av oppgaver og kan resultere i en skjevhet i forhold til enkelte gruppers interesse. På den andre siden argumenterer Lorentzen for at tilbudsprivatisering kan forstås som et nødvendig korrektiv til den offentlige planleggingen. Korrektivet handler om at private interesser bidrar til å synliggjøre nye sosiale behov og i så måte blir et nødvendig supplement til den offentlige velferdsordningen.

Kjøpesentervakthold: Klasseskjevhet som konsekvens?

I lys av Lorentzens forståelse av begrepet tilbudsprivatisering kan det stilles to typer spørsmål: På den ene siden, på hvilken måte kan sentervakthold resultere i skjevheter i forhold til enkelte gruppes interesser? Og på den andre siden, hvilke sosiale behov har sentervaktholdet synliggjort? Nils Christie (1993) griper tak i det første spørsmålet ved å påpeke to problemer ved privat politi⁶. For det første mener han at privat vakthold fungerer diskriminerende i forhold til arbeiderklassen⁷. Dette fordi de som har penger, kan kjøpe seg vakthold, mens de som ikke har penger ikke har samme mulighet. Videre mener Christie at presset på det offentlige for å løse vaktholdsproblemet avtar, når de rike har fått sine behov oppfylt. Jeg vil her benytte Christies forståelse for å reise noen viktige spørsmål knyttet til hvordan denne klasseskjevheten uttrykker seg i forhold til kjøpesentervakthold⁸. Er privat vakthold en fordel for butikker som har penger og kan kjøpe seg sikkerhet, mens butikker som ikke har råd må være uten? Eller handler dette om skjevhet i forhold til ulike kundegrupper? Stenger kjøpesentre på en systematisk måte noen grupper ute? Mork Lomell (1999) hevder at det nettopp er dette som skjer fordi kommersielle interesser får bestemme kontrollen. Kommersielle interesser har som mål om å få folk til å føle seg trygge slik at de handler mer, og Lomell hevder hensikten er: "Trygghet og hygge for de som har råd til å delta i kjøpefesten" (ibid. s. 59). Andre sosiale grupper som gatefolket og narkomane utestenges fra kjøpesentrene.

Mitt datamateriale støtter *ikke* opp under påstanden om at fattige systematisk

utestenges fra kjøpesentrene⁹. Vekterne hevder at de som bortvises er personer som har nasket. På spørsmål om hvem som nasker fikk jeg følgende svar: "Sentervankere" (Ungdomsgjenger). "De narkomane og de slitne folka". "De gamle fine damene, de stjeler som ravner". "Alle typer kunder nasker". Utestengingen rammer derfor vidt¹⁰. Hvis det er slik at naskere kommer fra ulike sosiale lag og at vektere ikke bedriver systematisk utestengelse av fattige fra kjøpesentrene, så blir en forståelse som *kun* vektlegger denne skjevheten en lite fruktbar forståelse. Er det rimelig å forvente at handlestanden skal verne utsatte gruppers rettsikkerhet og velferd? Er ikke dette et offentlig ansvar? I den grad naskerikontroll fungerer marginaliserende og stigmatiserende på enkelte utsatte grupper, er og bør dette være et offentlig ansvar. En annen skjevhet er som nevnt at kjøpesentervakthold medfører at enkelte butikker som har råd kan kjøpe seg vakthold mens de som ikke har råd må klare seg uten.

Det andre problemet Christie (1993) vektlegger i forhold til privat politi er faren for misbruk av makt. I denne sammenheng spør jeg: Hvilke type maktmisbruk er det snakk om ved kjøpsenter vakthold? Er maktmisbruket knyttet til at vaktholdet defineres som privat og dermed ikke et direkte offentlig ansvar? Christie hevder at ved privat vakthold blir det ingen direkte kontaktlinje til det offentlige, slik at ansvaret for vaktholdet pulveriseres. Videre hevder Christie at hovedproblemet med privat vakthold er at det private overlates til å definere normen for orden og at denne definisjonen ofte står i motsetning til den offentlige definisjonen av orden. Hovedproblemet er, slik jeg ser det, ikke nødvendigvis at senterledelsen definerer orden på en annen måte enn resten av samfunnet, men at naskeri og svinnekontroll blir oppfattet som en vekteroppgave og ikke en politioppgave. Innbakt i dette problemet ligger spørsmål knyttet til vekterens myndighet i sin yrkesrolle¹¹ og vekternes lovhjemmel for å bruke makt i tjenesten¹².

Kjøpesentervakthold: Synliggjøring av behov?

Tilbudsprivatisering kan også forstås som en synliggjøring av sosiale behov. Spørsmålet om hvilke sosiale behov det private vakthold synliggjør er behandlet av flere forfattere som har påpekt en sammenheng mellom strukturelle samfunnsendringer, økt uttrygghetsfølelse og økningen i sekundærkontroll (Falck 1981, Christie 1989, 1993, Frønes og Brusdal 2000, Balvig 1995 m. flere). Sturla Falck (1981) vektlegger strukturelle endringer i samfunnet som teknologisk utvikling, økt flytting, oppløsning av nærmiljøet og konsentrasjon i tettsteder og byer som årsaker som fører til et større behov for ytre kontrollinstanser. Falck peker også på økningen i vinningskriminalitet og medias sans for krimstoff som forklaringer på bruken av vaktjenester i sentrale strøk.

Ivar Frønes og Ragnhild Brusdal (2000) viser likeledes til parallelle samfunsmessige endringer og i tillegg moderne internasjonal mobilitet i sin forklaring av det de mener er et økt behov for trygghet. Utryggheten har i følge forfatterne en egen sosial dynamikk, ved at utrygghet og bevissthet om utrygghet i seg selv

skaper utrygghet. De knytter denne utviklingen til overgangen fra industrisamfunnet til kunnskapssamfunnet, hvor selve kunnskapen om farer er med på å skape behov for nye kontrollformer¹³. Samtidig kan en spørre om ikke forskerne her gir en tautologisk forklaring på utrygghet, dvs. at forklaringen på utryggheten er utryggheten¹⁴? Og er trygghet i denne sammenheng blitt et strukturbegrep, hvor aktørene mistes av syne? Handler dette om utrygge strukturer fremfor aktørers opplevelse av utrygghet? Selv om samfunnsmessige endringsprosesser kan være med på å forklare et økt behov for sekundærkontroll, gir de en dårlig forklaring på hvorfor vakthold har blitt et privat ansvar, og hvordan delingen mellom det private og det offentlige ansvaret i forhold til kontroll har tatt form. Et mulige inntak til kunnskap om ansvarsdelingen mellom det offentlige og det private er en analyse av de politiske prosesser som har ledet frem mot de legitime rammene for privat vakthold. I en slik analyse er det viktig å få tak i hvem som har blitt hørt og med hvilke argumenter. Et annet mulige inntak til kunnskap om ansvarsdelingen mellom det private og det offentlig i forhold til kontroll, vil være empiriske studier av hvordan vakthold ved kjøpesenter formes og skapes i det hverdagslige: Med fokus på hvordan dette vaktholdet oppleves av ulike grupper som vektere, publikum, de butikkansatt, senterledelse og politi.

Jeg vil argumentere for at selv om uniformerte vekteres tilstedeværelse ved kjøpesentrene kan oppleves som trygghetsskapende¹⁵, synliggjør kjøpesentervaktholdet først og fremst handlestandens behov for å sikre sine varer mot tyveri. I år vil det i følge Handels og Servicenæringens Hovedorganisasjon naskes for mer enn to milliarder kroner i norske butikker (Aftenposten 28.04.01). Dette betyr at butikknaskeri utgjør et samfunnsproblem. En av statens viktigste oppgaver beskrives i st.prp. nr 1 (1999:10) som "å gi borgerne trygghet for liv eiendom og håndheve lov og orden". Hvordan svarer det offentlige på handlestandens behov for å sikre sine verdier?

Kjøpesentervakthold: Det offentliges (an)svar?

Er det kun private vaktelskaper som har svart på handlestandens behov med å tilby vaktjenester eller har også det offentlige tatt dette behovet seriøst? Et svar fra myndighetene er lovforslag om oppkriminalisering av naskeri. Justis- og politidepartementet (07.06.2001) vil ha en lovendring som gjør det mulig for vektere og butikkansatte å holde igjen og kreve identitet av naskere¹⁶. Bakgrunnen for forslaget er at handelstanden opplever at en del som nasker i butikkene legger fra seg varen og forlater butikken når de blir avslørt. Hvis dette lovforslaget fortolkes i lys av den tidligere nevnte forståelse av at private interesser intervenserer i den offentlige planlegging og prioritering, så kan på den ene siden dette lovforslaget tolkes som et uttrykk for et offentlig ønske om å øke rettsvernet til eiendomsretten, og i så måte har handlestandens interesser lagt føringer på den offentlige prioritering. Det er i drøftelse av denne prioriteringen, om eiendomsretten og dens rettslige og politiske stilling, det vil være fruktbart å drøfte ulike

gruppers interesser, rettigheter og eventuell diskriminering. I denne sammenheng er det viktig å få tak i hvem og med hvilke argumenter som blir hørt i de politiske prosessene.

Selv om eiendomsretten eventuelt blir gitt et økt rettsvern, er det på den andre siden ikke gitt i dette lovforslaget at det offentlige tar ansvaret for de praktiske implikasjonene av oppkriminalisering av naskeri. Lovforslaget er uklart i forhold til hvem som har fått ansvar for kontrollen. Dersom myndighetene ønsker å gi vektere en utvidet myndighet, hvorfor velges fremgangsmåten oppkriminalisering av naskeri i stedet for endring av det legitime grunnlaget for vekternes yrkesutøvelse? Er dette utspillet en legitimering av eksisterende praksis ved privat vakthold i kjøpesentre? Eller betyr en oppgradering av naskeri at vi får flere politifolk i kjøpesentrene? Spørsmålet er om dette lovforslaget kan medføre at handlestanden gis økt rettsvern på papiret, men at de selv må betale regningen for kontrollen. Et hovedproblem ved dette lovforslaget er at en offentlig debatt om grenseoppgangen mellom politi og vekteroppgaver uteblir⁷. Dermed blir mange viktige spørsmål stående ubesvart, for eksempel om vekterne har god nok kompetanse og opplæring til å foreta pågripelser⁸. Slik jeg ser det bør vekterne få bedre obligatorisk opplæring hvis de skal få en utvidet rett til pågripelse. Og samtidig, hvis vi godtar både mer myndighet til og opplæring av vekteren, blir ikke da vekteren mer lik politiet både i opplæring og arbeidsoppgave? Nærmer vi oss da Christies skrekksenario med et privat politi, som kan leies for penger: Hvilke konsekvenser får en utvidelse av privates rett til pågripelse for vekterne, politiet, butikkansatt, eiere og kunder?

Beskyttelse av liv og eiendom bør være et offentlig ansvar, samtidig som privat personer og private interesser bør ha rett til å forsvare sin eiendom og sine eiendeler⁹. Det mangler imidlertid en offentlig debatt både om dette dilemmaet og om hvilke konsekvenser en ansvarsdeling mellom det offentlige og det private, i forhold til kontroll, medfører for ulike grupper mennesker. En slik debatt vil kunne synliggjøre, og kanskje løse opp i avstanden mellom på den ene siden de pragmatiske og nytteorienterte hensyn uttrykt av handelsstanden, vakselskaperne og justis- og politidepartementet, og på den andre siden forståelsene av privat vakthold som en mulig trussel mot demokratiet.

LITTERATURLISTE:

Aftenposten 28 april 2001. *Lovforslag fra Hanne Harlem: Butikktyveri skal straffes* (Online). Tilgang: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/oslo/d106569.html> Lest: 07.06.2001

Balvig, Flemming: *Kontrollbilleder-utvalgte tekster*. Folaget SOCPOL København 1995

Bratholm, Anders: *Strafferett og samfunn, Alminnelig del* Universitetsforlaget, Oslo 1987

Christie, Nils: *Hvor tett et samfunn?* 2.rev.utgave, Universitetsforlaget, Oslo 1989

Christie, Nils: *Kriminalitetskontroll som industri. Mot GULAG vestlig type?* Universitetsforlaget, Oslo 1993.

Falck, Sturla: *Private vakselskaper framvekst av "privat politi"* I: *Vekterstaten*. Red. Thomas Mathiesen, Oslo 1981.

- Frønes, Ivar og Brusdal, Ragnhild: *På sporet av den nye tid kulturelle valser for en nær fremtid*. Fagbokforlaget, Bergen 2000.
- Johnston, Les: *The rebirth of private policing*. Routledge, USA and Canada. 1992
- Justis- og politidepartementet. *Privates rett til å pagripe ved naskeri*. Online, tilgang: [mhttp://odin.dep.no/jd/norsk/publ/hoerin...r/012041-080011/index-hov017-b-n-a.html](http://odin.dep.no/jd/norsk/publ/hoerin...r/012041-080011/index-hov017-b-n-a.html) lest: 07.06.01
- Justis- og politidepartementet. St prp. Nr.1 (1999 2000)
- Krage, Olive og Standbu, Åse: *Kjøpesenteret. Handlingsmaskin og fornøynelsespark* Pax Forlag A/S, Oslo 1996.
- Lov om vaktvirksomhet Lov nr 29 13 mai 1988* Det Kongelige Justis- og politidepartement:
- Lov om politiet lov nr. 53 av 4 august 1935*. Kapittel V§ 26- Forbud mot privat rettshåndhevelse. Det Kongelige Justis- og politidepartement:
- Lorentzen, Håkon. "Privatisering". *Begrepets innhold og implikasjoner*. I: Tidsskrift for samfunnsforskning 1987, bd 28 s. 259 280.
- Mork Lomell, Heidi: *Bvens enoyde voktere*. I: Den trygge byen kriminalitetsforebyggende planlegging. Red. Tina Skouen. Norsk forum, Oslo 1999, s 49-61
- NOU 1981: 35 Politirulleutvalget. Universitetsforlaget 1981
- NOU 1984: 24 Vaktsekkapers virksomhet og tjenester m.v. Universitetsforlaget 1984.
- Næss, Elisabeth: *Vekteren politit eller moderne vaktmestre*. 1996 Hovedfagsoppgave ved Institutt for kriminologi og strafferett. Universitetet i Oslo.
- Ot.prp. nr 54 (19999 2000). *Vaktvirksomhetslovsutvalgets instilling* (Online) Tilgang: <http://odin.dep.no/jd/norsk/publ/otprp/012001-050006/html> (lest 10 11.00)
- Olafsdøttir, Hildigunnur: "Risikoanalyse". I: Materialisten, nr.3-1999.
- Straffeloven. Almindelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 nr.10*

Noter

¹ Bakgrunnen for denne artikkelen er mitt arbeid men en arbeidsmiljøstudie blant vektere. Denne studien er finansiert gjennom NHO's arbeidsmiljøfond og bygger på kvalitative intervjuer med vektere som jobber innenfor fire kategorier vakthold: Flyplassvakthold, kjøpesentervakthold, verditransport og mobiltvakthold. Jeg vil også takke Cecilie Basberg og Stine Mønter for fruktbare kommentarer og støtte i arbeidet med denne artikkelen.

² For lov om vaktvirksomhet kom i 1988 var det ikke politiets oppgave å registrere, godkjenne og kontrollere vaktsekkapene, dermed er kilden for tallet på vaktsekkper i 1982 hentet fra NOU 1984, mens tallet på vaktsekkper i år 2000 er hentet fra politiets internstatistikk

³ Loven gjelder ikke for egenvakthold og nabohjelp eller sporadisk oppdrag mot liten betaling (Lov om vaktvirksomhet 1988). Les Johnston (1990) benytter begrepene In house security (egenvakthold) og contract security (kontraktvakthold) for å belyse skillet vaktvirksomhet og egenvakthold. In house security vil da være sikkerhetspersonell som er ansatt i selskapet de fører tilsyn med, i motsetning til contract security hvor man er ansatt i vaktsekkper som er hyrt inn for å utføre kontrolltjenesten.

⁴ Er kjøpesenter en offentlig gågate med tak? Eller er kjøpesentret en privat bygning hvor eier kan definere hvem som får disponere området og hvordan området skal disponeres? Kan publikum for vente å benytte kjøpesentrene som om de var offentlige bygninger?

⁵ En annen fortolkning av dette er at en stor del av kjøpesentervekterens arbeidsoppgaver ikke er problematiske i grenseoppgangen mellom politi og vekteroppgaver.

⁶ Christie (1993) diskuterer i denne sammenheng ikke spørsmålet: Hva er privat politi? Eller om det er hensiktsmessig å kalle alle ulike typer privat vakthold for privat politi. Et viktig funn i min vekterstudie er som tidligere nevnt at vektere utfører en rekke arbeidsoppgaver som ikke er problematiske i forhold til grenseoppgangen mellom politi og vekteroppgaver.

Christie (1993) definerer i denne sammenheng hverken klassebegrepet eller arbeiderklassen.

⁷ Dette vaktholdet kommer ikke bare oppdragsgiverne til gode. Jeg kan føle meg trygg av vekterens nærvær på kjøpesentret selv om jeg ikke har betalt for vaktholdet. Paradoksalt nok har også andre

påpekt at byvankere som ofte står i en konfliktsituasjon med vekter foretrekker kjøpesenter foran bygatene, fordi kjøpesenterne har vakthold og dermed oppleves tryggere enn bygatene (Krange og Strandbu 1996).

⁷Min vekterstudie er som tidligere nevnt bygget på kvalitative intervju med vekter. Dette betyr at mitt datamateriale begrenser seg til hva vekterne sier at de gjør og ikke hva jeg ser dem gjøre som jeg kunne fått innpass til gjennom et feltarbeid. Videre er det vekternes opplevelser jeg fokuserer på, dermed vil informasjonen om andre som oppdragsgiver, publikum og politi være basert på vekternes opplevelse av disse relasjonene.

⁸En fruktbar fortolkning på vekternes ulike svar er at kundegruppen på de enkelte sentrene varierer ut i fra hva slags markedprofil senteret har. Dette medfører at vekterne står i relasjon til ulike publikumsgrupper og dermed opplever ulike grupper som problematiske.

⁹Vekteren er i sin yrkesrolle å regne som privatperson (Forskrifter for vaktvirksomhet 1988).

¹⁰Det er kun politiet som har lovhjemmel til bruk av makt i tjenesten. Eventuell maktutøvelse av vekterne må være hjemlet i nødverge eller nødrett. Jeg mener det er verdt å merke seg at i motsetning til private borgere er vektere nærmest å regne som profesjonelle nødrettsutøvere, opplært og forberedt på fare og angrep. I denne sammenheng mener jeg det er viktig og spørre om man kan bygge en profesjon på nødrettsreglene.

¹¹Hildigunnur Ólafsdóttir (1999) tar opp denne tråden hvor hun blant annet gjengir Ulrich Becks forståelse av risikosamfunnet. Risikosamfunnet knyttes til utviklingen av vitenskapen, som har ført til at vi kan oppdage og forebygge farer på en helt annen måte enn før, men som også paradoksalt nok skaper farer. Flemming Balvig (1995) tar utgangspunkt i ulike gruppers personlige bekymring for å bli utsatt for kriminalitet. Blant eldre kvinner finner han at kriminalitetsangsten varierer med utdanning. Eldre kvinner med høy utdanning har mindre angst for kriminalitet enn de med ingen utdanning.

¹²Denne kritikken rammer også Christie (1993) som påpeker at kontrollindustrien medvirker til sin egen ekspansjon.

¹³Uniformerte vektere kan også oppleves som provoserende og skremmende.

¹⁴Vektere eller butikkansatte har i dag ikke lov til å holde folk tilbake i en situasjon hvor det stjeles for mindre enn 2000 kr, som har en strafferamme på mindre enn seks måneder. Loven lyder: "Straffen for naskeri er bøter eller fengsel inntil seks måneder" (Straffeloven §391). Ved å føye til "eller begge deler" på slutten av setningen er strafferammen for naskeri blitt strengere (Justis og politidepartementet 07.06 2001)

¹⁵Med andre ord deler jeg Lorenzens bekymring over at privatisering av kontroll foregår uten politisk debatt.

¹⁶I dag må vekter innen seks måneder ha gjennomgått et vekterkurs på 80 timer, som består av både en teoretisk og praktisk del (Forskrifter om vaktvirksomhet 1989).

¹⁷I begrunnelsen for nødverge skriver Anders Bratholm (1987) at det er rimelig at private personer har adgang til å avverge urettmessige angrep mot seg selv og sin eiendom, og at de dermed ikke må finne seg i at handlingen skjer for så å anmelde forholdet i etterkant.

Adresse: Institutt for kriminologi
Universitetet i Oslo
P.B. 6872 St. Olavsplass
N-0130 Oslo